

ENCHIRIDION MVSICAE MENSURALIS.

ΜΟΥΣΙΚΗΝ ΞΕΩΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ,
 ΗΘΥΝΤΙΣ ΑΜΟΥΣΩΝ
 ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ.

AD PVEROS SCHOLAE

Vuitebergensis.

VO CONSILIO

has nostras de musica
præceptiunculas, nunc
denuo in uulgus ædide-
rimus opt. pueri, indica-
uimus supra in princi-
pio primi libelli, in Epi-
stola ad clarissimum ui-
rum D. Ioannem Bugenhagen & cc. hac de
re scripta, Verum quia & hoc ex re studij
uestri præcipue esse uidebatur, si memo-
riam uestram in discendis huius artis Ele-
mentis, quam maxime possem adiuuare,
præfiximus singulis huius libelli capitibus
elegantibus sane CHRISTOPHORI He-
gendorffini uersiculos, quibus ipse rei sum-
mam, quæ in unoquoq; capite tractatur,
ut breuissime ita utilissime, in meam &
uestram gratiam complexus est,
uestri officij erit, cum meam
tum illius operam & in
bac parte boni con-
sulere, Valere.

a ij

Ad lecto-

AD LECTOREM.

CHRIS. Hegend.

*Instructus pugnat melius certo ordine miles
In bellum quam si, precipitanter eat
Et citius semper nunquid meminisse solemus
Ordine si fuerint tradita cuncta suo?
His rebus ductus, Capiti argumenta repono
Omni, quo citius singula percipias.*

DE PRINCIPIIS CAN.

tus mensuralis.

MVSICA mensuralis quæ & figuralis seu noua dicitur, est scientia quæ in cantus ipsius figuralis penetrabilia quemuis trahit, omnia eius principia ob oculos uocans. Quandoquidem ex Aristotelis sententia, unaqueque res tum ad unguem scitur quando principia eius constant, non alienum erit, si & musices principia seu Elementa (si Aristotelis uerbo uti uelimus) in medium protulerimus.

DE

DE PRIN. CAN. FIGV.

Principia cantus mensuralis sunt duplicia, MATERIALIA, quæ ipsius cantus materiam indicant, & subdiuiduntur in positiua & priuatiua, POSITIVA, quæ cantum positiuæ representant, ut sunt notularum characteres, PRIVATIUA quæ cantum concinentia sua spoliant & interquiescere faciunt, quod totum in paufulas relegatur. FORMALIA. principia sunt, quæ esse ipsius cantus exprimunt, id quod fit, dum unaqueque notula ad calculum exigitur.

In notulis duplex mensura animaduertenda, Essentialis, quæ scilicet paularum essentialia & *proportio* aperit, ut pote Modum Tempus & Prolationem, Et accidentalis, quæ per accidentia (ut alterationem, imperfectionem, ligaturam uel proportionem) notis ascribitur & pausis.

a iij

Caput

CAPVT PRIMVM DE CON-
SIDERATIONE FIGV-
RARVM.

*Pausarum quæ sit ratio & figura notarum
Te caput hoc primum, lector amice docet.*

FIGVRA est species quædam, notarum
& pausarum cognitionem uelut in ta-
bula demonstrans, Vel (si aliam ma-
uis norionem) est quedam ostensio uocis ac
comodatæ (id est) rectæ uel posthabitatæ.

Vocem autem rectam appellamus, quæ
sub certam quandam mensuram incidit,
hoc est, quæ certa mensura cantabilis est &
pronunciabilis, ut Nota, est enim uocis ip-
sius quasi symbolum, sunt autem quinque no-
tæ genuinæ, proportionem modi in se reci-
pientes, temporis & prolotionis.

Posthabitam uero seu omissam dicimus,
quæ ipsa taciturnitate, certa temporis men-
sura consideratur, pausa enim quælibet ar-
tificiose silentio mensuratur, & est figura li-
neis spacijsq; transuersaliter inserta, tacitur-
nitatem indicans.

Pausæ

DE PAVSIS.

PAVSÆ SVNT EXCOGITATÆ
propter quatuor.

PRIMO, ad anhelitus respirationem, ne
scilicet canentis spiritus ob cantilenæ celeritatem
deficiat, dant enim uigorem modu-
latori, quemadmodum enim in sermonis
ductu, necesse est fieri quasdam silentij di-
stinctiones, cum ut auditor intelligat clau-
sularum diuersitatem, tum etiam ut is qui
loquitur, caprato spiritu, maiori acrimonia
pronunciet, teste Ausonio, qui ait, Distinctio
sensum auget, & ignauis dant interualla ui-
gorem &c. idem quoq; faciamus oportet in
cantionibus.

SECVNDO, sunt inuentæ pausæ pro-
pter notulæ difficilem positionem, & for-
mandarum fugarum gratia, hoc enim uel
in primis compositor cantilenarum conan-
dum est, ut cantilenas (quoad fieri potest)
aptissimis fugis componat, iuxta illud,
Inserere sæpe fugas & erit subtile poema.
Quanto enim uoces mutabiliores sunt, tan-
to magis cantum ipsum mellitum & auri-
bus

a iij

DE PAVSIS.

bus aceto lotis, amitiorem reddunt, tum etiam, ut quemadmodum cibi, alium atq; alium in corpore sanguinem gignunt, sic & illæ cantilenæ, optimis fugis textę, mira animos hominum demulcent.

Tertio, propter euitare tritonum, semidiapenten & alia musicæ prohibita intervalla. Item, ad duarum concordantiarum perfectarum distinctionem, quæ mutuo sese neutiquam possunt sequi, nisi uel pausa uel nota interueniat.

QUARTO, propter varias cantilenæ partes, ne concentus suauitas strepere magis quam consonare uideatur, nam nostra tempestate, præstantes in hac arte uiri, cantilenas quinq; uocibus constantes, formant, non raro octo uocum harmonia resonantes odas, & quod sat scio plerosq; in admirationem non parum deuocabit, odas a plærissq; componi, duodecim uocibus sonoras, tanto enim omnis cantilena auditu suauior existimatur, quanto idonea pausarum interceptione uariabilior efficitur, alterna

alterna enim uarietate, nunc cantando nunc filendo gaudet natura.

Pausæ constituuntur in cantu tripliciter, scilicet essentialiter, indicialiter & utroq; modo. Essentialiter, quando silentium demonstrat. Indicialiter, quando non silentium sed modum perfectum indicant, & tunc ante temporis signum, locum sibi uendicant.

Pausarum autem numerus, quidue representent, earundemq;figurationes, ex sequenti descriptione innotescunt,

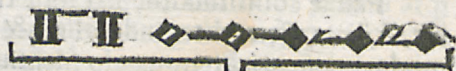
a v

DE

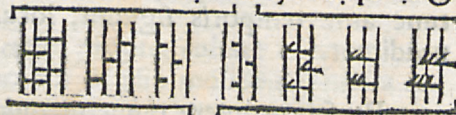

DE NVMERO FIGVRARVM SIMPLICIVM.

Quæ lineas oēs tranſcen-
dit, et dicitur genera. Vt ♪ ♫

Quia ubi cumq; ponitur,
notat filere notulam

Cui ista ui-
ces repēdit
pausa.

Maxima

Longa

Brevis

Semibrevis

Minima

Seminima

Fusa

Semifusa

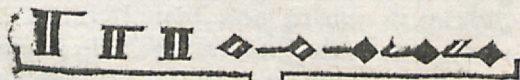

Figura
rū sim-
plicū,
alia di-
citur.

DE PAVSIS.

Est adhuc quædam pausa tria occupans
spacia, quæ dicitur pausa modi, quem indi-
cat, sic. ♪

♪ ♫ Pausa Loco cuius po- * Pausa modi
genera- nitur iste chara- est similis per-
lis, cter sectæ longæ.

Nunc quo res apertius capiatur, uocum
& notarum paradigma ante oculos ponam,
effluunt enim demissa per aures, & citius
addiscuntur oculis subiecta fidelibus, teste
Horatio.

SEQVITVR EXERCITIVM
figurarum simplicium.

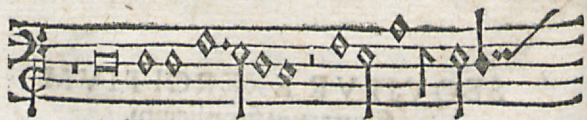
EX

EXERCITIVM.
TENOR.

BASSVS.

Bassus exercitij.

FIGVRARVM.

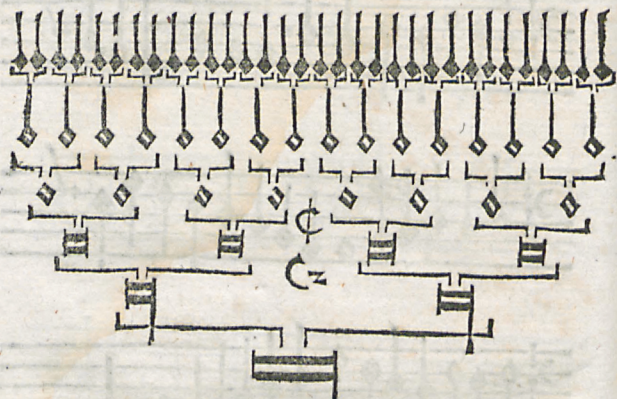

Vltimas tamen simplices notarum species (quas neoterica illa musicorum ætas nobis quasi auctarium quoddam adiecit) raro in usum sumimus, præterq̃ q̃ in claufulas instrumentorum, augmentationemq̃ frequenter incidunt.

Refo.

RESOLVTIO NOTARVM imperfectarum

NVNC CAUTIONE SQVAS-
dam de figuris subiungam, ne
dum ignorantur, scrupu-
lum iniiciant pueris.

PRIMA.

Pausæ in omnibus imitantur notas,
demptis alterationibus & imperfectioni-
bus.

II.

Essentiales figuræ duplici mensuran-
tur,

CAVTE LAE.

tur ualore, ternario & binario, ita musici
internario perfectam, in binario imperfe-
ctam figurarum dimensionem considerant,
quocirca refert Boetius, Omne trinum per-
fectum & omne binum imperfectum.

III.

In simplicibus notarum figuris idem
est, siue cauda ascendat seu descendat.

IIII.

Omnia quæ simplices paciuntur notæ,
etiam ligatis conueniunt.

V.

Diminutiores figuræ, numero terna-
rio non sunt computandæ.

VI.

Postremarum duarum figurarum pau-
sæ

CAVTELEA.

ſæ (ob nimiam ſuam uelocitatem) in uſum muſicum raro accedunt.

VII.

Omnes figurarum ſpecies augmentantur, præter maximam, ea enim cuius ualorem aſſumat, maiorem ſe non habet.

VIII.

Figurarum menſuram, diminutio & Semiditas (non ualorem) auferunt.

IX.

Paſas æque ac notas proportionum diminutionibus ſubefſe uolunt.

X.

Coloris notarum tanta eſt uis, ut in figuris perfectis auferat tertiam partem, in imperfectis, modo quartam aufert partem, modo hemiolam proportionem indicat, ut patebit Cap. ult.

Caput

CAPVT SECVNDVM DE LIGATVRIS.

*Huc ades atq; caput uoluerenolue ſecundum
Connexas diſces, compoſitaſq; notas.*

LIGATVRA eſt unius notæ ad aliam iunctura, facta uel ex quadris uel obliquis aut utriſq; figuris. Inuenta, cum propter ſubtilitatem, tum cantus exornationem, tertio propter textus applicationem, in ligatura enim utriuſq; cantus, ſyllaba textus applicatur ſolum primæ parti ipſius compoſitionis notarum.

Fit autem ligatura, cum per tractum ſeu lineam, aſcendentem uel deſcendentem, notulæ copulantur, in parte ſiniſtra uel dextra.

Ligabilium notarum ſunt quatuor ſpecies, ſcilicet, maxima, longa, breuis & ſemi breuis. Maxima, ſiue ligata ſiue non, nunq̃ ualorem immutat, aliarum uero trium uis ualorq; ubi colligatæ fuerint, ex ordine patebit, ſecundum namq; diuerſam connexionem

b   nem

DE LIGATVRIS.

nem, alium & alium sibi ualorem usurpant.

Omnis nota in ligatura, aut est inicialis, aut media uel ultima.

INICIALIS est in qua ligatura incipit. Media est quælibet inter primam & ultimam clausa. Finalis, quæ ligaturam finit.

PRO LIGATVRARVM CO-
gnitione non piguit sequentes ad-
scribere regulas.

I.

Omnis ligatura conscendens uel dependens, quadro uel obliquo corpore, finitros-
sum in ascensu uirgulata, primarias duas se-
mibreues constituit, Sic.

II.

Si in descensu uirgulata fuerit prima,
ipsa sola breuis est.

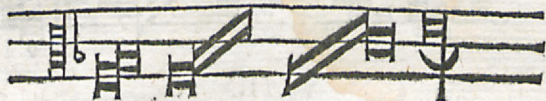
DE LIGATVRIS.

III.

Omnis nota in dextro latere uel sursum
uel deorsum caudam habens, longa est.

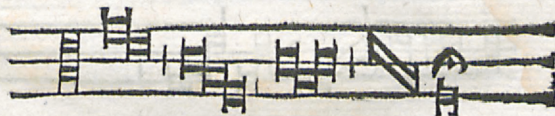
IIII.

Ligatura conscendens, quadro uel obli-
quo corpore, cuius prima nota nullam habet
uirgulam, reddit primam breuem.

V.

Prima carens cauda, longa est, cadente
secunda.

DE QVANTITATE ME-
diarum notularum regula.

VI.

In medijs nulla quantitatis diuerfitas con-
sideratur, nam omnis media, qualitercumq;
formata fuerit, breuis est, nisi præcedens ha-
buerit caudam in sinistra parte sursum
tractam.

b ij DE

DELIGATVRIS

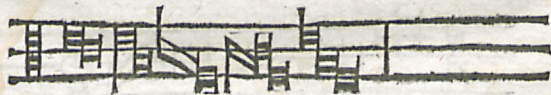
DEVLTIMIS. VII.

Vltima ascendens à præcedente, brevis est, excipe ligaturam duarum semibreuium.

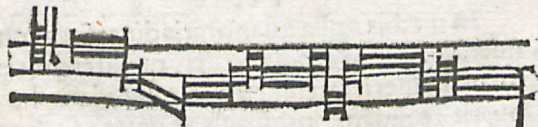
VIII.

Vltima quadrata dependens sit tibi longa.

VLTIMA REGVLA.

Maxima in ligatura ualorem non im-
mutat.

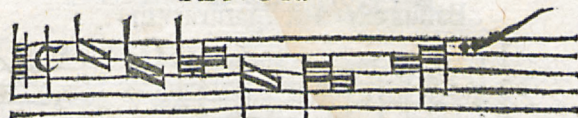

Regula-

DELIGATVRIS

Regularum omnium exempla uelut in
unum acruum congestarum, tenor sequens
procul dubio indicabit.

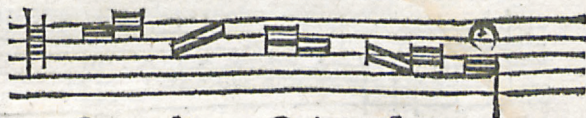
TENOR.

Primæ

Secundæ

Tertiæ.

Quartæ &
Septimæ

Quintæ
Octauæ.

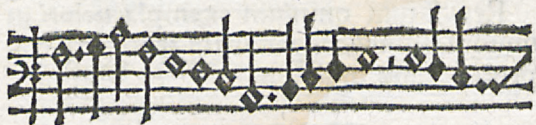
BASSVS.

b iij Bassus

DE TRIBVS.

Bassus exercitij ligaturarum.

CAPVT TERTIVM DE TRIBVS MUSICÆ GRADIBVS.

*Quid sit forte modus? quid sit prolatio? tempus
Nosce cupis? nostra hæc pagina cuncta docet.*

MODVS est maximarum longarumq;
mensura, Et scinditur in maiorem & mi-
norem, quoniam duas notarum figuras con-
siderat, maximam et longam, Modus maior
propter eius diuturnitatem, rarissime in-
uenitur,

MVSICÆ GRADI.

uenitur, licet apud Veteres communis fuit,
quorum uterq; rursus in duas partes secatur,
scilicet in perfectam & imperfectam.

DE MODO MAIORI.

MODVS maior perfectus est, cum
maxima ualeat tres longas, id est, cum in ea
tres longæ considerantur, estq; nihil aliud
nisi maxima perfecta. IMPERFECTUS,
quando maxima includit duas longas.

DE MODO MINORE.

MODVS minor perfectus est, qui
longam tribus mensurat breuibus uel tem-
poribus. IMPERFECTUS, qui duas bre-
ues in longa considerat.

DE TEMPORE.

TEMPVS est breuium notarum
cognitio, & quia in cantilenis, breuis inter-
cum tres, aliquando duas includit semibre-
ues, ob id bisariam diducitur.

b iij

Tempus

DE TRIBVS.

Tempus perfectum est, ubi brevis notula tres continet semibreues, Imperfectum ubi duas.

PROLATIO tertius gradus (qui minimas in semibreuibz mensurat) Est ipsarum dimensio, quot enim semibreuis minimas ualet, id ex prolatione dinoscitur.

PROLATIO perfecta est, cum semibreuis diuiditur in tres minimas. Imperfecta, cum in duas.

Prænotata igitur principia seu dicti gradus, per diuersa habent dinosci signa, quæ in sequentibus patebunt, nullum uero datur principium formale, quod minimas immediate respiceret figuras, quoniam semper idem in ipsis ualor manet, & idem numerus. In quolibet enim signo, minima ualet duas semiminimas, hæc duas fusas, Fusa duas semifusas.

Exemplum succedit, cuiusuis generis notarum uim (prout musices gradus exigit) explicans.

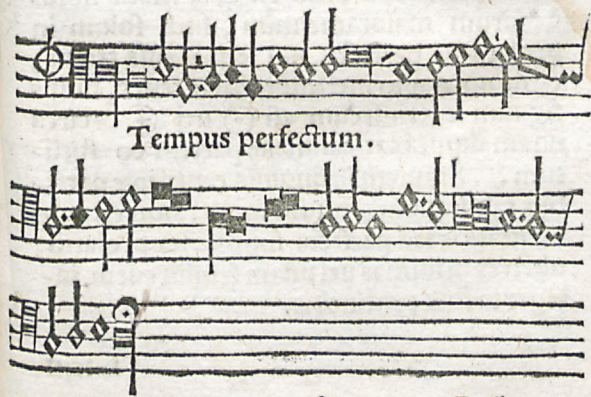
Discan-

GRADIBVS.

DISCANTVS.

TENOR.

Tempus perfectum.

b v

Bassus

DE AVGMENTA.

BASSVS. Exemp. modi imper.

CAPVT QVARTVM DE AVGMENTATIONE & Diminutione.

*Te quartum lector caput adfīs rite docebit
Quo crescat cantus diminuaturq; modo.*

AVGMENTATIO est quantitatis notularum maioraumentum, sitq; solum in prolatione perfecta, ubi semibreuis tribus, & minima uno metitur tactu integro, huius signum extrinsecum est uel circa unam dumtaxat cantilenę partem constitutum. Si autem in singulis cantilenę partibus tale signum affixum fuerit, non est augmentatio, sed perfecta simpliciter prolatio, ubi tres minimas uel unam semibreuem, integer tactus continebit.

Intrin-

ET DIMINVTIONE.

Intrinsecum augmentationis signum, notarum paucitas est, sine repetitionis signo, circa unam cantus partem, Innuitur etiam per canonis inscriptionem, dicendo, Crescit in triplo &c.

DE AVGMENTATIONE. Vide exemplum.

TENOR.

BASSVS.

Dimi-

DE DIMINVTIONE.

DIMINVTIO.

Est abstractio certi ualoris quantitati-
ui, ab ipsis figuris, uel est remotio quantita-
tis ab ipsa mensura, nihil a semiditate dis-
crepat, nisi q̄ illa in signis perfectis ac figu-
ris ternario numero metiendis, reperitur,
hæc in imperfectis, Indicatur uero per hæc
signa $\textcircled{D}$, $\textcircled{Q}$ in quibus non notarum minui-
tur numerus (manet enim signum perfe-
ctum) sed media mensuræ pars admittitur,
tertiam enim inuenire partem difficile est

Tale igitur signum $\textcircled{D}$, musicum con-
centum indicat paulo uelocius debere meti-
ri quam in illo $\textcircled{O}$. Item, hoc $\textcircled{O}$ quoq; plusq̄
tardius quam in illo $\textcircled{D}$ indicat, atqui parum
inter sese distant & esse & ualore, quando-
quidem utrobique notarum est ualor idem, et
ternaria perfectio.

DE SEMIDITATE.

SEMIDITAS fit in tempore imper-
fecto, quādo semicirculus per tractum di-
uiditur sic $\textcircled{C}$. ibi enim dumtaxat omnium
notarum medietas canitur, Vel per hæc fig-
na, Oz Cz, duæ namq; semibreues sic uno
tactu

DE SIGNIS.

tactu metiuntur in una cantus parte, quan-
do unica tactum perficit in altera parte, fig-
no non diminuto, per uirgulam scinden-
tem, aut numerum appositum. Vnde.

*Cifra rotæ dextro lateri binaria iuncta
Innuat, ut tactu nota prendatur breuis uno
Si quoq; semi rotam, cifra quacunq; uacantem
Linea pertransit, mensuram signat eandem
Quod uulgo signum uocitatur Semiditatis
In duplo crescit, numero ueniente duali.*

CAPVT QVINTVM DE SIGNIS.

*Signorum ratio (quæ non est ultima uostræ
Artis) sub quintum est rite redacta locum.*

NON clam me est, quanta sit de signo-
rum ratione inter musicos controuer-
sia, unusquisq; enim nouas quasdam sig-
norum species effingere laborat, modo ut
aliquid noui secum adferre uideatur, quā
perfecto ea res, non raro tyronum profe-
ctum commodumue retardet. Quapropter
nos

DE SIGNIS.

nos exclusa omni uarietate, signa usitaciora tradere conabimur, malo enim pueros erudire, q̄ per ambages circumducere, stultissimum enim est, amnem ducem ad mare sequi, qum aliunde iter pateat.

SIGNVM igitur est, quod primariam facit cognitionem de cantu, quo ad modum tempus & prolationem, & secatur bifariam, scilicet in principale & minus principale.

Principale est, per quod modi temporis & prolationis qualitatem cognoscimus, & per quod diuersarum notularum ualores iudicamus, & tale iterum est duplex, Expressum & implicitum. **EXPRESSVM**, quod in cantilenarum principio ponitur, ut est O uel C, punctus & numerus, ex quorum commixione diuersa confluunt signa.

IMPLICITVM dicitur, quod intrinsecus gradum indicat, uel notarum repletionem, aut paularum dispositione.

MODI

DE SIGNIS.

MODI SIGNA EXPRESSA

hoc pacto dignoscuntur.

Si perfecto circulo connexetur numerus ternarius, sic O₃, modum demonstrat maiorem, si uero binarius, tunc indicat modum minorem Oz.

SIGNA TEMPORIS EXTRINSECA.

Integer circulus sine numero sic O uel , tempus indicat perfectum, Semicirculus tempus imperfectum notat, ut C.

PROLATIONIS SIGNA.

In quocunq; in gyrum ambitu est punctus , prolatio ibidem est perfecta. absentia puncti designat prolationem imperfectam.

Nec hoc indignum animaduersione erit, qd si circulo uel semicirculo uumerus accedat, tunc

DE SIGNIS.

tunc circulum ipsum modum & numerum
tempus representare, porro omnis nume-
rus additus, circulo uel semicirculo, præterq̃
q̃ numeri rationem explicat, hoc est, præter
essentiæ suæ modum, diminutionem etiam
indicat, id est, cantum paulo cicius emode-
randum esse declarat.

*Cifra gradum signat circo lateraliter herens
Cui dum subijcitur mensura est significatrix.*

Vt autem cantilenarum cognitio tibi con-
stet, dicta illa signa extrinseca, impendio te
eo perducere possunt.

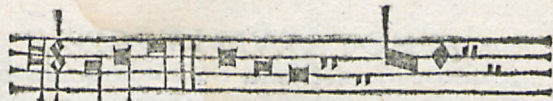
COGNITIO GRADVVN intrinseca.

Quotiescunq; in cantu tres longe, uel
formaliter uel æquiuallenter denigrantur,
aut pausa tria occupauerit spacia, tunc can-
tus est de modo minore perfecto, Aut si tres
breues colorantur, aut duæ semipausæ si-
mul positæ, in cantu reperiantur, cantilena
est de tempore perfecto. Simili modo di-
cas de tribus semibreuibus.

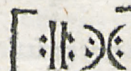
EXEMPLVM.

Gra-

GRADVVN SIGNA INTRIN.

Modi   Temporis.   Prolationis.

Reincceptionis.

Generale, uel
pausagenerale.

Conuenientia
post pausas.

Bemollitatis.

duri, uel aspi-
rationis.

Faur.

cofsaur.

Et dicitur signum.

Sunt & a-
lia explici-
ta minus
principa-
lia signa
quæ istis
characteri-
bus figu-
rantur.

CAPVT SEXTVM.

DE NOTARVM IMPERfectione.

*Quo nam forte modo numerus ternarius instat?
Decedat, Sextum uolue reuolue Caput.*

Imperfectio est tertiæ partis ualoris alicuius notulæ ablatio, Nam imperficere notam, est eius ualoris tertiam partem adimere, hoc est, notam perfectam imperfectam reddere, unde liquet nullam posse imperfici notulam, nisi alias tres ualeat notas, Et quia in gradibus perfectis semper numerus ternarius reperitur, sequitur imperfectiorem solum in illis conringi, Vnde.

*Maxima, longa, breuis, tantummodo semibreuisq;
Perfectæ sunt, reliquæ non perficiuntur.*

Quælibet autem imperfectio fit, uel per notulam, uel per pausam, uel per colorem.

DE IMPERFECTIONE Regulæ generales.

Prima

DE IMPERFECTIONE.

PRIMA. Maior notula per minorem, & nunq̃ minor per maiorem imperficitur, sicq̃ omnis imperfectibilis figura, maior erit imperficiente.

Figurarum alia dicitur **AGENS**, id est imperficiens tantum, ut minima, Quædam **PATIENS**, id est imperfectibilis, ut maxima, Quædam agens & patiens respectu diuersorum, puta, quæ imperficit & imperficitur, ut longa, breuis & semibreuis,

SECUNDA, Omnis figura imperfectibilis, uel a facie uel a tergo imperfici poterit.

TERTIA, Similis similem non imperficit, sic longa nec a longa, nec breuis a breui imperficitur.

QUARTA, Vna nota interdum imperficitur in alia, uel a parte propinqua, uel remota, remotiore uel remotissima, ante & post, ratione partis propinquæ perfectæ, in toto inclusæ, sic in signo Oz longa conten-
c ij ta in

DE IMPERFECTIONE

ta in maxima, imperficitur per breuem, nisi obster punctus diuisionis, Etiam in signo temporis perfecti sic O, breuis in maxima & longa contenta, imperficitur per semibreuem.

QVINTA.

Notulæ etiam imperficiuntur a pausis, quæ scilicet ante uel post notas perfectas, pausæ minoris speciei collocantur. Pausa autem non imperficitur, sed tantum imperficit, Quælibet tamen pausa, habet eam imperficere notam, quam species cui equiualeat.

SEXTA.

Nigredo seu color adueniens notulis maioribus, in suis signis perfectis, imperficit. Imperfectis uero figuris notarum, adiungit quartam partem, si modo non adferat hemiolam proportionem. Id autem cognoscere licebit ex tactus mutatione, Nonnunquam etiam figuris propinquioribus euenit repletio, propter euitandam alterationem

DE IMPER.

onem, Et tunc apud doctissimos quosque, ne quicquam auferre nec adferre dicitur.

Tria figurarum imperfectionem declarant, scilicet numeralis imperfectio, punctualis diuisionis, punctus enim diuisionis inter duas semibreues positus, primam semibreuem primæ breui, secundam secundæ, in diuisione comprobatur applicari, Et tertium, figurarum plenitudo.

DE DVPLICI IMPERFECTIONE, totali & partiali.

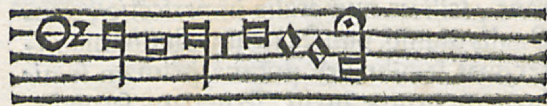
TOTALIS fit, quum in suo gradu perfecto longa imperficitur a parte sua propinqua, aut ab aliquo equiualentem, cuiusmodi sunt notæ minores & pausæ, ut Oz. Simili modo imperficiuntur breuis & semibreuis in eorum signis perfectis.

PARTIALIS, quando maior nota perfecta uel imperfecta, continens tamen partes perfectas, imperficitur uel ante uel post, per notulam remotam uel remotiorem uel remotis, gratia partis suæ perfectæ etc.

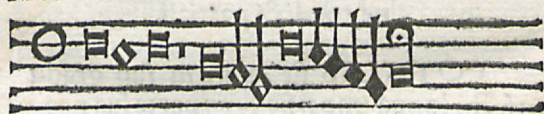

DE IMPERFECTIONE.

In signo modi minoris perfecti Oz imperfectitur longa a breui, uel ab eius pausa, aut æquiualehti, quando ipsam immediate sequitur, ut in exemplo sequenti.

In signo temporis perfecti O C 3 . breuis a semibreui imperfectitur, uel ab eius pausa &c. sic.

Item, in signo prolationis perfectæ C C semibreuis a minima imperfecti. Exemplum.

Et hoc est uerum, nisi punctus perfectionis aut diuisionis inturbauerit. Sunt autem dictæ notarum species perfectæ, si simi-

lis

DE IMPERFECTIONE.

lis pausa uel nota eas sequatur. Item, breuis ante ligaturam semibreuium. Similiter quum in tempore perfectio duæ semibreues pausæ, simul in eadem linea positæ, sequuntur breuem, ipsa manet perfecta. Sic in prolatione maiori, semibreuis manet ante duo suspiria.

Fit etiam non raro q̄ figura imperficiens, non semper proximam maiorem precedentem uel sequentem imperficiat, sed interdum imperfectio ad tertiam aut quartam notulam uel precedentem, uel sequentem imperfectibilem transferatur, de qua certa regula tradi uix potest, quanquam aliqui hoc, per diuisionis punctum innuere nituntur, certius tamen ex Vuenceslai nostri documento, deprehenditur, qui inquit,

Ex una aut utraq; sit imperfectio parte
Si uero certam cordi est cognoscere partem
Incipe ab initio seriem numerare notarum
Ostendet numerus partem ternarius illam.
c iij Sequitur

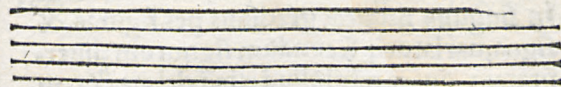
SEQVITVR EXEMPLVM TRI-
um partium, de cuiuslibet notæ (penes
suam musicæ gradum) imperfectione, ut-
puta, semibreuis in prolatione perfe-
cta, longæ in modo minore
perfecto, brevis in
tempore per-
fecto.

DISCANTVS.

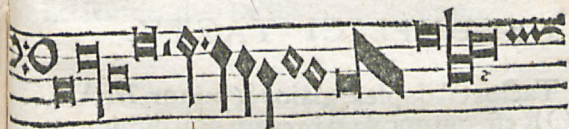

EX-

EXEMPLVM DE IMPER.
TENOR.

BASSVS.

c v

Ca-

CAPVT SEPTIMVM. DE TACTIBVS.

*Si cupis ut Tactus signorum regula certa
Sic notus, nostrum hoc uolue reuolue Caput.*

Tactus est continua motio præcentoris manu signorum indicio facta, cantum dirigens mensuraliter. Fit autem in singulis musicæ gradibus per figuras & signa, uariaturque secundum signorum diuersitatem, quare nihil aliud est, quam debita & conueniens mensura, modi, temporis & prolationis.

DE DVPLICI TACTV.

Tactus est duplex, maior & minor, **MAIOR** est, qui notulam breuem non diminutam unico complet tactu, **MINOR** is uulgatissimus dicitur, & est, qui semibreuem notulam unico metitur tactu.

Propor-

DE TACTIBVS.

Proportionatus seu sesquialter fit, quum si guræ dissimili quantitate proferuntur, quum scilicet tres semibreues contra unam, aut contra duas proferuntur, ut in proportionibus fit de genere multiplici, ubi duæ aut quatuor notulæ, contra unam modulantur.

In huiusmodi signis **C** **C** **Oz** **Cz** aliqua mensuræ pars adimitur, hinc est quod in ipsis, uel notæ uelotius tangi debent, uel semper duo tactus accipi prouino.

REGVLA.

In omnibus signis semibreuis tactu mensuratur integro, augmentatione & proportionibus demptis.

Caput

CAPVT OCTAVVM.

DE DVPLICATIONE seu alteratione.

*Quaratione notæ uariantur uel gementur
Octauo in cludit pagina nostra loco.*

ALTERATIO est ualoris alicuius
notulæ duplicatio, euenit notulis non
perfectis, Ea enim nota dicitur altera,
quæ seipsam bis ualet, ut longa sumpta pro
duabus longis, breuis pro duabus breuibus.
Causatur autem alteratio solum in gradibus
perfectis, ut imperfectio, quoniam in illis nume-
rus ternarius solum reperitur, Estq; contra-
ria imperfectio. Fit enim ob defectum
unius notæ, computata ternarij numerosita-
te. Sequitur ergo tantum quatuor nota-
rum species posse duplicari.

Tantum

DE ALTERATIONE.

Tantum quatuor sunt notæ alterabiles
scilicet, Longa, breuis, semibreuis & mini-
ma.

SEQVUNTVR TRES DE AL- teratione generales Regulæ.

PRIMA.

Nulla nota ante sibi similem alteratur,
nec maior per minorem, Eius ratio est, quia
alteratio est adiuuenta ad numeri ternarij
constitutionem, simile autem cum simili
semper alias facit numerum ternarium.

II

in secundam, & non in primam cadit
alteratio.

III.

Alteratio plenitudine notarum ac pun-
cto diuisionis tollitur.

Speciales

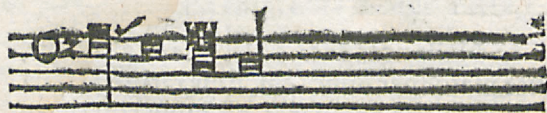

DE ALTERATIONE.

SPECIALES DE DVPLICATL one notularum regulæ.

PRIMA.

Alteratio fit in tribus muficæ gradibus,
In figno modi perfecti, breuis alteratur, id
eft, ualet duas, quando duæ fupersunt ultra
ternarium, hoc modo.

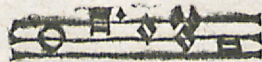

Modus minor.

Vide etiam Bassum Exempli de tribus
muficæ gradibus.

II.

In figno temporis perfecti, femibreuis
fit dupla, quando duæ ultra ternarium refi-
duæ funt, fic.

Tempus perfectum.

In figno

DE ALTERATIONE.

III.

In figno prolationis perfectæ, alteratur
minima, Vide exemplum.

IIII.

Duplicatio fit potiffimum in ligatura du-
arum femibreuium. Vide Bassum Exem-
pli de imperfectione.

V.

Per diuifionis punctum, aptiffime difcer-
nitur alteratio ab imperfectione, Quo-
ciescunq; igitur inter duas imperfectibiles
figuras, duæ alterabiles clauduntur, abfq;
diuifionis puncto, fecunda femper altera-
tur, Si uero tres alterabiles notæ, inter duas
imperfectibiles locantur, ambæ perfectæ
manebunt, & nulla alterabilium alteratur,
quia numerus ternarius ubiq; eft perfectus.

De

DE DVPLICATIONE
nota sequentes Versiculos.

Ars perhibet quandoq; notæ duplicare ualorem
Sed non cuiuscunq; notæ, nisi quæ sit alius
Tertia pars, duplicatur enim species minor ante
Maiores. Pausam nunquam uaria, nota queris
Cur duplicatur? ut efficiat ternarium arithmum
Cum precunte nota, sine quo perfectio nulla est
Quandocunq; ultra numerum ternariū habundat
In gradibus nota perfectis, imperficit illa
Aut precedentem notulam, aut omnino sequentem
Hoc diuisiuo poteris cognoscere puncto.
In partem imperfecto quam cadit, hæc duplicetur
Sicq; due superant, duplicanda est ultima tantum.

Hoc quoq; sciendum est, q; alteratio ma-
ximam excludit, & in minima terminatur,
quia maxima maiorem se, cuius ualorem
assumat, non habet, diminutiores autem fi-
guræ, non sunt numero ternario computan-
dæ.

Caput

CAPVT NONVM.
De punctis.

Si uis punctorum liquido natura patefeat
Hæc uoluas lector, omnia prorsus habes

PVNCTVS in cantu, uel postponitur uel
interponitur, aut anteponitur, Et est mi-
nimum quoddam signum, quod notulis
adijcitur, habetq; in harmonia triplex offici-
um, Vel perficit, uel diuidit gradus, aut me-
diam partem notulæ cui adiungitur addit,
Et sic a diuersis effectibus, ueteres eum uarijs
appellauere nominibus, ut puta.

PERfectionis, qui alicui notæ perfectæ
postpositus, ipsam nec auget nec minuit,
sed saluat eius perfectionem, ne a sequenti
imperficiatur, Et est excogitatus propter in-
certos cantores.

ADDitionis punctus est, qui ad latus
notæ positus, ei dimidiam partem addit, Is
dicitur etiam augmentationis, notam enim
cui

DE PVNCTIS.

cui additur, recto proprietatis dimidio ad-
auct, & ponitur circa notas imperfectas,
pro aliqua specie notarum.

DIVISIONIS, s. alicui notulae praepo-
situs aut postpositus, neq; adimit neq; affert,
sed notulam applicandam esse indicat, uel
ad praecedentem uel ad sequentem, proter-
naria in notulis dimensione, nec locatur di-
recte ad latus notulae, sed paulo altius uel de
presius. Dicitur etiam alterationis, punctus
quam uel prohibet uel indicat. Item, im-
perfectionis, notam enim cui aliquam appli-
candam designat imperfectit, Diciturq; a non
nullis transportationis, notis enim adposi-
tus, eas ad distantiores figuras transfert com-
putandas.

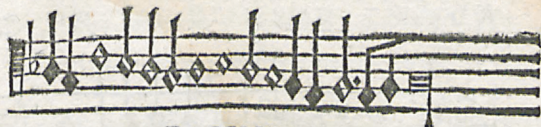
Exemplum.

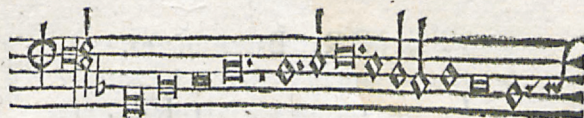
TENOR.

EX

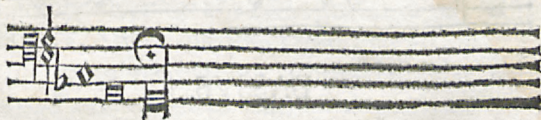
EXEMP. DE PVNCTIS.

BASSVS.

Perfectionis. Additionis. Diuisionis.

CAPVT DECIMVM. DE SYNCOPA.

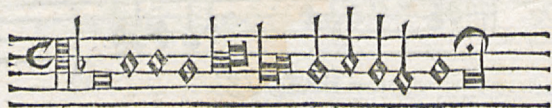
Quid sit non dubito studiose Syncopa queres?
Non est quod queras, hoc lege, uolue caput.

Syncope, est reductio minoris notulae, ul-
tra maiorem uel maiores, cui connume-
ratur. Deseruit autem ad contrapunctum,
quoniam altera pars notae syncopate, frequen-
ter est discordantia, ut in exemplo claret.

d ij

DE SYNCOPATIONE
EXEMPLVM.

TENOR. Beata uiscera.

BASSVS.

DE SYNCOPATIONE
talis datur Regula.

Minima notula ultra pausam breuem
non est transferenda, similiter semibe uis
ultra pausam breuem raro, nunq̃ uero ul-
tra longæ pausam debet reduci.

Caput

CAPVT VLTIMVM

DE PROPORTIONE, INQVA
totum musicae consistit negocium.

*Heus age quæ summa est artis proportio nostræ
Est in postremum rite reclusa locum.*

PROportio est duarum rerum adinuicem
collatio, Fit præcipue in numeris, conso-
nantijs & notarum numeris.

Proportionum alia est æqualitatis, ut 1 ad
1, 2 ad 2. Altera inæqualitatis, quæ est dua-
rum rerum inæqualium adinuicem relatio,
ut 4 ad 3. & 2 ad 3. Et hæc est duplex, scili-
cet, maioris inæqualitatis, & minoris inæ-
qualitatis.

Proportio maioris inæqualitatis est, quan-
do numerus maior ad minorem comparat-
ur ut, 4 ad 3. 4 ad 2. 6 ad 3. etc.

Minoris inæqualitatis fit, dum minor ad
maiores refertur numerum, ut 3 ad 4, 3 ad
6. Et has maioris & minoris inæqualitatis
species tantum musicus considerat, uocum
d iij enim

DE PROPOR.

enim & phtongorum similitudo, consonan-
tiam non parit, sed dissimilitudo.

Maiores inæqualitatis proportionis notas æque ac pausas. minuit.

Minoris   **adauger.**

PROPORTIO DVABVS CIFRIS
in cantu signatur.

Diversi numeri eiusdem uero speciei
Mutuo si coeunt notulæ, proportio fertur
Ipsa quidem duplici cifra signatur in Odis
Sub maiore minor (quum construitur) minor autem
Supremiorem (quum destruitur) situatur.

Omnis proportio infringitur per immediatam contrariæ proportionis suppositionem, uel per temporis signum post proportionem positum, uel per signorum interuersionem, quæ omnia suis exemplis inferius patebunt.

Scien-

DE PROPORTIO.

Sciendum uero, q̄ proportio maioris inæqualitatis quinq; genera habet, scilicet tria simplicia & duo composita, ut multiplex superparticulare, superpartiens, multiplex et superparticulare, multiplex et superpartiens. De his plura scribere non est nostri negotij, quandoquidem ad Theoricam magis q̄ Practicam musicam pertinent spectantq; his igitur supersedere cordi est, quoniam in carminibus raro illarum specierum usus incidit, nisi admodum paucarum, ut dupla, tripla, quadrupla, Et superparticularis, ut sesquialtera & sesquitercia, Aliæ propter difficultatem raro admodum notis accommodantur, a dupla igitur auspicabimur, quæ facillima est cognita, cæterisq; omnibus communior magisq; usitata.

DVPLA PROPORATIO.

Fit musicaliter, quando duæ notæ contra unam ueluti in acie constituuntur, aut quatuor contra duas collocantur eiusdem speciei. Signatur autem hæc proportio sic

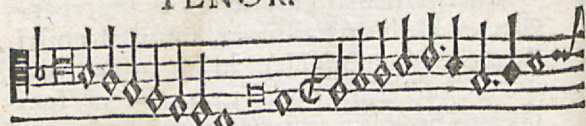
2 4 Quod concentus sequens indicat.
1 2 d iij De du.

DE DVPLA.

TENOR.

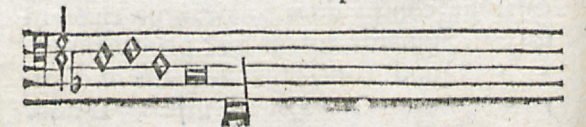
Decrescunt in duplo

BASSVS.

Diminuuntur in duplo

DE DVPLA

Quandoq; tamen canonice, absq; numeris dupla innuitur proportio, aliæq; multiplicis generis omnes proportionēs, industria & tentationis, breuitatisq; causa, dicendo, diminuitur uel decrescit in duplo, uel brevis sit semibrevis. Et his similibus canonibus.

CANON autem est imaginaria præceptio, expositis, non positam cantilenæ partem eliciens.

Dupla etiam proportio, per æqualia quodq; signa demonstratur, ut si semicirculus cum binarij numeri adhesionē, circa omnes cantilenæ partes disponitur. Quidam uero signis transuersis duplam disponi uolunt, sic C D O .

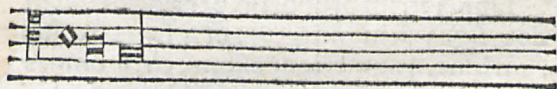
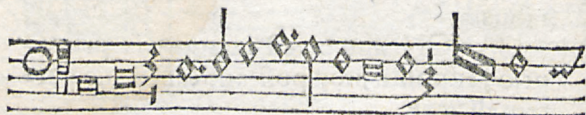
d v DE

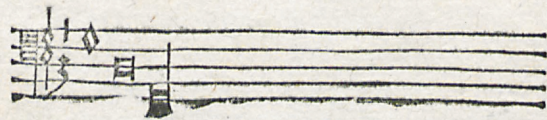
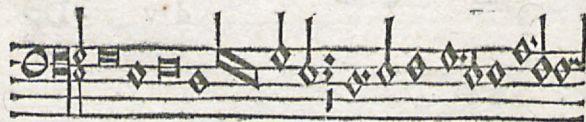
DE TRIPAPRO- portione, quæ fit.

Quando numerus maior continet mino-
rem ter, ut 3 ad 1, 6 ad 2. Harmonice, quando
tres notæ contra unam sibi speciem simi-
lem proferuntur, ut in exemplo.

TENOR.

BASSVS.

DE

DE QVADRVPLA.

Et fit quando maior numerus ad mino-
rem relatus, numerum quaternarium ambit
musice uero, quando quatuor notæ, contra
unam eiusdem speciei promuntur, exemplū

TENOR.

BASSVS Quadrupla.

DE

DE SESQVIALTERA.

Quando tres minimæ proferuntur contra duas, fit proportio sesquialtera
Exemplum.

TENOR.

BASSVS.

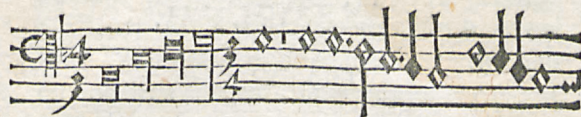

DE

DE SESQVITERTIA.

Sesquitertia fit, quum quatuor notulæ tribus æquivalent, sibi confimilibus, & nidere ne & quantitate, Et figuratur sicut est u in exemplis.

TENOR.

BASSVS.

De hemiola

DE HEMIOLA.

Hemiola fit, quando tres semibreues sub unum tactum cadunt, aut breuis perfecta Eius signum est integer circulus, uel semicirculus, sub scripto numero ternario. Aliquando etiam designatur, quā notulę nigro re obducuntur.

EXEMPLVM.

TENOR.

BASSVS.

AD

AD PROPORTIONVM DL- ctarum cognitionem, sequentes serua- ridebent cautiones.

I Proportio non rite in cantionibus assignatur, nisi duobus numerorum caracteribus, quoniam idem numerus ad diuersos relatus, aliam & aliam habet proportionem, ut 3 ad 2. facit proportionem sesquialteram. 3 ad 1. triplam, & 3 ad 4 sub sesquiterciam facit Et quemadmodum una uox non facit concinentiam, ita nec unus numerus proportionem.

II Si diuersa sunt partium cantilenarum signa, non rite assignabitur proportio secundum notarum numerum.

III Sesquialtera non euenit alteratio, nisi ex parte temporis aut prolationis.

IIII Omnis proportio in gradibus perfectis, notarum accidentia (ut alterationem & imperfectionem) non uariat.

LAVS DEO.

ANNO. M. D. XXXVI.